

A7

Un caso que acaesció al autor en un camino con una dama

Aurrekoa bezala, errima lerro bikoitietan duten distikoen (10 -, 8 a) segida da poema hau. Ustezko gertakizun baten kontakizun zehatza da. Dirudenez mutila (narratzailea) zaldi gainean doa (horregatik *apeadu* behar da 86. lerroan), San Joan bezpera egunean, Iruraizko baso batetik (Lazarragaren jaioterritik hurbil, hortaz) eta Katelinatxorekin elkartu da. Hizketan hasi dira eta mutilak zuzen-zuzen agertu dio bere maitasuna, eta azaldu dio ikusi duen egunetik dagoela maitemindurik. Neskak ez du egun horretan bizkorregi ibili gura (mutilak bai!), baina hitzordua eman dio egun gutxi barru leku berean elkartzeko. Hala mutilaren nola neskaren jarrerak, hitzak eta keinuak ereduako gorietazeari dagozkio (95-96. lerroetan kenduta, hor metafora zakarrak baliatu baita mutila, neska ehiza gisa aipatuta).

<1170v>

Un caso que acaesció al autor en un camino con una dama

Jandoneanez vezpera¹ baten

igaro ninçan basoti,

Iruraizco hermandadean²

lecu on baten aldeti.

Dama bategaz t[o]padu ninçan,

5

lindea parebagaric;³

¹ *Jandoneanez vezpera*: ‘San Joan bezpera’; *Jandoneanez* da izena forma absolutiboan; hala agertzen da eskuizkribuko hiru lekutan: *Jandoneanez vezpera* (A7: 2), *Jandoneanez calteric* (A28: 56), *Jandoneanez Bautistea* (B22: 13). Azkoitian ere bada *Jandonianiz* toponimoa.

² *Iruraizco hermandadean*: Iruraizko ermandadea 18 herrik osatzen zuten: Alaitza, Arrieta, Azilu, Erentxun, Ezkerekotxa, Gazeo, Gauna, Gereñu, Jauregi, Langarika, Trokoniz (hamaika hauek egungo Iruraitz-Gauna udalerrira osatzen dute), Dulantzi (ermandadeko herriburua), Egileta, Luskando, Burgu, Arbulu, Argomaiz, Gazeta eta Añua. Lehenengo ermandadeak XIII. mendean sortu ziren, herriak gaizkileetatik eta nobleziaren bidegabekerietatik defendatzeko. XVI. mendearen lehen erdian Arabako lurraldea 53 ermandadetan antolatu zen, sei kuadrilatan bilduta (eraketa horrek 1840 arte iraun zuen, Gasteizko kuadrila bitan banatu baitzen).

³ *lindea parebagaric*: Hiru aldiz dago *lindea parebag-* eskuizkribuan: *Dama bategaz t[o]padu ninçan*, / *lindea parebagaric* (A7: 5-6), *Donzellacho bat ecusi neben*, / *lindea parebagaric* (A14: 21-22) eta *Orain dama bat servietan dot*, / *lindea parebaguea* (A24: 131-132). Hirugarrenean errimak eskatu du bukaera aldatzea. Gaztelaniaz, 1543ko lan anonimo batean aurkitu dugu ondokoa: “Pues una reina excelente / **linda sin comparación** / viene y trae a la serpiente” (*apud CORDE*). Eskuizkribuan, beste bi lekutan ere badago *parebagaric* erabilera adberbialean: *Donzellacho bat ecusi neben*, / *lindea parebagaric* (A14: 21-22), *Oy jente asco / egoan parebagaric* (A28: 73-74).

berva eguiten asi ninçacan,⁴
jarri guinean⁵ gueldiric;
neure bician ecusi ez dot
ayn gauça abisaduric.⁶ 10
Forma onetan berva neguion,⁷
ez jat ancitu⁸ berraric:
—Alabacen dot ceruan Jauna,
bide dodana eguinic,⁹
cegaiti nabem çuregaz¹⁰ batu, 15
lindea, eben¹¹ bacarric.
Edola bere, joan baño leen,¹²

⁴ *ninçacan*: ‘nintzaion’.

⁵ *guinean*: Mendebaldeko testu zaharretan, deklinabide mugatuan bezala, *a + a > -ea* disimilazioa gertatzen da adizki jokatueta ere, *-an / -ala* atzizkiak gehitzean: *doa + -an > doean* (RS), *daroa + -an > daroanean* (VJ) (cf. FHV 115). Hona Lazarragaren eskuizkribuan bildu ditugun adibideak: *joean* (AL: 1138v, B30: 6), *cirean* (AL: 1142v, AL: 1144r, AL: 1146v, AL: 1152r, AL: 1153v, A11: 13, A11: 17, A26: 120, A28: 100), *direan* (AL: 1147v, AL: 1152r, A1: 15, B15: 62), *çarean* (AL: 1152v, A12: 16, A17: 111, B3: 65, B16: 31, B16: 44), *guinean* (A7: 8, B16: 86), *cinean* (A26: 94, A26: 156), *neroean* (B16: 14), *cireala* (AL: 1145r), *joeala* (AL: 1147r), *çareala* (AL: 1151r), *direala* (AL: 1152r), *neroeala* (B16: 16), *eroeanari* (A29: 74), eta *-ea- > -ia-* aldaketarekin *dirian* (B28: 15). Ohar gaitezen Landuccic aditz gutxi dakarrela eta zaila dela gertakizun honi buruzko ondoriorik ateratzea, baina bada adibide bat behintzat iradokitzen duena Landuccirenean ez bide dela halakorik gertatzen (“antecedente, aurrera doana”).

⁶ *abisaduric*: ‘zuhurrik’; cf. DAut, s.v. *avisado*: “Vale también advertido, discreto, sabio y capaz”.

⁷ *berva neguion*: ‘berba egin nion’.

⁸ *ancitu*: ‘ahantzi, ahaztu’; *ancitu-* (AL: 1146v, AL: 1151r, AL: 1152r, AL: 1152v bis, A7: 12, A17: 23, B3: 59), *anci jaquinic* (AL: 1142v, AL: 1145v) eta *ancietea* (A24: 134, A24: 144) formak agertzen dira eskuizkribuan. OEHn ez dago forma hauen lekukotasunik mendebaldean, ez bada Azkuerenetik harturiko “*antzitu* V-arr”. Cf. OEH, s.v. *ahaztu*: “El participio en V ant parece ser *aztu* con *a* nasal, escrita normalmente *aztu* y una vez (RS 156) *anztu*. Respecto al sust. vbal. ines., Lcc *azketan erreza* s.v. “olvidadizo” y Mic *ta aztuten badozu / eztozu ondo eiten* (TAV 3.1.27)”.

⁹ *bide dodana eguinic*: ‘bidezkoa dudana eginik’; cf. OEH, s.v. *bide*: “BIDE IZAN [...] (Aux. intrans. unipersonal y bipersonal con sujeto de 3.ª persona). Ser (lo) justo, debido, lícito; (aux. trans.) tener obligación, deber en justicia”. Beste modu batez uler liteke, beheko lerroko *naben* laguntzailearen subjektutzat zein hartzen den: *Jauna* izan beharrean, subjektua *bidea* izanez gero, ‘eginik dudana bidea’ esanahia izan lezake; nolana ere den, bigarren ulerkerak honek arazo gramatikalak planteatzen ditu.

¹⁰ *çuregaz*: Sozietiboaren *-gaz* kasu-markarekin, hala genitiboarekin (*-regaz*) nola gabe (*-gaz*) erabiltzen dira pertsona-izenordainak eskuizkribuan: *neuregaz* (A14: 25) / *nigaz* (*passim*) / *neurgaz* (A16: 19), *aregaz* (A16: 15, A19: 24) / *agaz* (*passim*), *beregaz* (AL: 1143v, AL: 1144v) / *beragaz* (B20: 61), *çuregaz* (AL: 1144v, A2: 2 oh., A7: 15, A16: 20, A17: 95) / *çugaz* (AL: 1141r, A2: 2, A7: 26, A16: 9, A26: 134, B16: 143), *gugaz* (A1: 1).

¹¹ *eben*: ‘hemen’.

oy¹³ bear doçu icasi
çure amorez, ene laztana,
nola nagoan galduric.— 20
Erançun cidan¹⁴ utra¹⁵ cortesdo,¹⁶
beguiac abajaduric:
—Neure buruau erraz¹⁷ daidit
nic dichosaçat¹⁸ edugui,¹⁹

¹² *leen*: *Leen* hitzak beti agertzen du bokal bikoitza eskuizkribuan: *leen* (AL: 1139v, AL: 1143v, AL: 1144v, AL: 1145v; AL: 1151r, A7: 17), *leengo* (AL: 1154r), baina *astelen* (B33: 2). Landuccik ez dakar bokal bikoitzik: “antes que, *len*”. Cf. *OEH*, s.v.: “*Len* es la variante meridional hasta el s. XX excepto para gran parte de los autores vizcaínos; hay *leen* en Capanaga (103), *Acto* (267), J.J. Mogel (*BasEsc* 34), Astarloa (II 117), fray Bartolomé (*IC* III 270), Añibarro (*EL*² 145), *CatLlo* (75), Uriarte (*MarIl* 73), Iturzaeta (*Azald* 128) y Erkiaga (*Arran* 162)”.

¹³ *oy*: Eskuizkribuko poemetan maiz erabiltzen dira *oy* eta *oyta* betegarriak (bakanka *oy eta*), bertso-lerroen neurri egokia lortze aldera.

¹⁴ *cidan*: *Cidan* forma ez da hain bakana eskuizkribuan (cf. *cidan* 9 aldiz eta *eustan* 3 aldiz).

¹⁵ *utra*: ‘oso’; gutxienez Kapanagari eta Oihenarten atsotitzei esker ezagutzen genuen (cf. *OEH*, s.v.).

¹⁶ *cortesdo*: ‘korteski, adeitsuki’.

¹⁷ *erraz*: ‘ziurrenik’; Lazarragaren eskuizkribuan, *erraz* beti da aditzaren modalitatea aldatzen duen partikula, eta ondoan beti du geroaldiko aditza: *erraz dasaqueçu* (AL: 1141r), *erraz daiçu ecusi* (A1: 2), *erraz daguiquet* (A5: 10), *erraz daidit / nic dichosaçat edugui* (A7: 23-24), *erraz daiquet* (A17: 15), *erraz daoque* (A24: 25), *erraz dafinquet* (A24: 27), *erraz dasaquet* (A27: 17), *ipirdietan deyqueçu / erraz muñ bioc alcarri* (A27: 37-38), *erraz daoque* (A28: 15), *erraz çaozque* (A28: 23). *OEH*-n ez dugu aurkitu erabilera honen berri.

¹⁸ *dichosaçat*: Gaztelaniazko femeninoan ageri da adjektiboa. Badirudi genero-komunztadura erreferentea biziduna denean bakarrik egiten dela, B20 poemako predikatuek erakusten duten bezala: *dichosa çu laco arerioa* (B20: 54) adibidean genero-komunztadura egiten da, *arerioa* biziduna delarik; *dichoso artu neben banderea* (B20: 40) adibidean, aldiz, ez dago genero-komunztadurarik, gaztelaniazko *bandera* femeninoan, maileguaren iturria, bizigabea delako, ziur aski.

¹⁹ *daidit / nic dichosaçat edugui*: ‘eduki nezake ditxosatzat’; *-*idi*- erroko adizkia da, balio potentzialarekin.

*-*idi*- aditza *egin* aditzaren erro supletibotzat jo ohi da (Lafon 1944 eta geroztikako lanak). Izan ere, testu arkaikoenetan, *egin*-ek ez du potentzialeko forma trinkorik erakusten, eta haren ordeztasun erabilera da. Mendebalde zein ekialdeko testuetan aurkitzen da.

*-*idi*- aditza trinkoki (*Arbore gaichtoac fructu onic ecin daidi*, Leiz Mat. VII, 18), zein “partizipioa + *-*idi*-” gisako perifrasiaren laguntzaile gisa agertzen zaigu. Azken erabilera hau mendebaldeko testuetan baizik ez da lekukotzen; eta hori da, hain zuzen ere, espero duguna, *egin* eta *-*idi*- banaketa osagarrian badira, eta “partizipioa + *egin*” perifrasi mendebaldekoa bada: *Mayacean berarra luce da eta sendo, eguitayaren orçac ebagui leydi ondo* (RS 268), *Esan senguída beste gatic / esneydysula trucadu* (Mik TAV 3.1.27).

Lazarragaren eskuizkribuan, bost aldiz agertzen zaigu trinkoki jokaturik, eta gehienetan aditz-lokuzio bateko aditza da: *Ecin faltaric neydio / nic on derechadanari* (A3: 9-10), *apa bat baneydiçu ao goçoan; / bacusu ene fedea firmea dana* (A17: 19-20), *Baneidio bati berba, / palagadu al banegui* (A19: 63-64), *beronec bere ezteidio falta gueiogo damari* (B23), *Mendi altuan erurra daydi, / aran*

	jentil honbrea, cegaiti naxan	25
		eguin ni çugaz topadiz; ²⁰
<1171r>	oy eta barriz osteangoan, ²¹	
	arren, ce beguit ²² burlaric.—	
	—Ene laztana, ene fedea,	
	ez dot eguiten burlaric.	30
	Egun ascotan ni ebili naiz,	
	ez dot edugui ducharic,	
	ene lindea, çu ecusteco;	
	banago sepultaduric.— ²³	
	—Oy, arren, jauna, ixilic bego,	35
	ce besat ²⁴ orrelacoric,	
	oyta cegayti çu erayteco ²⁵	
	ni[c] ²⁶ eztot poderioric.—	

baxuan eguzqui (B31: 1-2). Gainerateko kasuetan, perifrastikoki erabilia da, partizipioa aditz nagusiztat harturik.

Balioari dagokionez, lau baliorekin agertzen zaigu. Gehienetan potentziala adierazten du (zortzi aldiz), baina geroaldiaren balioa ere har dezake (bi aldiz). Behin baldintza irreal bateko apodosian agertzen zaigu, baina hori ez zaigu harrigarria iduritzen, kontuan harturik apodosiak potentzialeko formetarik erator daitezkeela. Azkenik, orain arte ezagutzen ez genuen erabilera batean aurkitu dugu bi aldiz: aginteraren balioarekin; bizkitartean, ez dira agintera “normalak”: orainaldiko forma iragankorren *d*-aurrizkia daramate, baina horrekin batera aginterazko formetan erabili ohi den ezeztapenaren partikula: *ze*. Pentsa daiteke geroaldiko formak direla aginteraren balioarekin erabiliak (oroit Leizarragaren mandamentuko *ez duk hilen* tipoko formak).

²⁰ *cegaiti naxan* / *eguin ni çugaz topadiz*: ‘bestela bezala topo egin dudalako zurekin’; cf. *DAut*, s.v. *topadizo*, *za*: “Lo mismo que encontradizo. Tiene mucho menos uso”. Hain zuzen ere, *CORDEn* birritan bakarrik dokumentatzen da, eta bietan testu honetakoaren antzeko adierazpide batean: “Al tercero día que hobo este hecho pasado, hízose topadizo” (Fray Bartolomé de las Casas, 1527-1550, *Apologética historia sumaria*) eta “Resuelto a todo, el pérfido se hizo / Con aquellos pastores topadizo” (Miguel Antonio Caro, 1873-1876, *Traducción de Eneida de Virgilio*).

²¹ *osteangoan*: ‘hurrengoan’.

²² *ce beguit*: ‘ez biezat egin, ez diezadala egin (berorrek)’; dama berorika ari zaio gizonari, nahiz eta lehentxoago *çugaz* esan duen. Hurrengo lerroetan antzera jarraitzen du, zuka eta berorika nahasian erabiliz, eta poemako azken lerroetan (119-120) gizonetakoak ere berorika egiten dio damari.

²³ *sepultaduric*: ‘ehortzirik’; hemen erabilera metonimikoa du eta ‘hilik’ esan nahi du; ikusi beheaxeago neskaren erantzuna. Cf. *enterraduric* (A10: 74), itxuraz adiera bertsua duena.

²⁴ *ce besat*: ‘ez biezat esan, ez diezadala esan’; *esan* aditzaren NOR-NORI-NORK agintera trinkoa.

²⁵ *erayteco*: ‘hiltzeko’; *ero* aditzaren aditz-izena da.

²⁶ *ni[c]*: Ergatibo-faltari dagokionez, cf. *inor[c]* (AL: 1145r, A28: 147), *ni[c]* (A7: 38, A17: 107, B3: 34), *neur[c]* (A9: 19), eta *ar[c]* Sasiolakoarenean (B30: 22).

—Poderioa andia doçu,
 Ceruco Jaunac emunic; 40
 çure beguioc ecusizquero,²⁷
 banago catigaturic.²⁸
 Pensamentuoc altuan ditut,²⁹
 çuc ala meresciduric,
 oy eta ez dot abajaduco 45
 neure bician punturic.—
 —Çure bervaoc adietaco³⁰
 ez dot entendimenturic;
 claruxeago³¹ berva eguiçu,
 edo çaoza³² ixilic.— 50
 —Ene lastana, çure bildur nax,

²⁷ *ecusizquero*: ‘ikusten ditudan momentutik’; *gero* adberbioa oinarri duen hainbat egitura erabiltzen du autoreak, perpaus kausal eta denborazkoak osatzeko nagusiki. Denborazkoak adierazteko, nagusiki “erakuslea + instrumentala + *-quero*” eta “partizipio + *azquero*” egiturak erabiltzen dira. Hemen “partizipioa + *-zquero*” dugu. Perpaus honetan baldintzazko ñabardura ere antzeman daiteke, beharbada.

²⁸ *catigaturic*: ‘gatibaturik’; garai hartako maitasun-poesietan “begiek gatibatzea” topiko arrunta izan zitekeen; cf. “Zure begi ederrok, / ene lastana, / katibaturik nabe / librea ninzana” (1615; *TAV*, 3.1.23). Landuccik “catiuar a otro, *catiuadu*” dakar.

²⁹ *Pensamentuoc altuan ditut*: ‘helburuak oso goian ditut’; bi lerro berak aurkitu ditugu beste poema batean: *Pensamentuoc altuan ditut / arc ala meresciduric* (A10: 77-78). Gaztelaniaz ere behin baino gehiagotan aurkitu dugu horren ordaina: *Y así recogido en mi posada, habiendo puesto mi pensamiento en tan alto lugar, me comencé a mudar de todo aquello que ser solía* (Alonso Núñez de Reinosa, 1552, *Los amores de Clareo y Florisea*); *Tengo puesto el pensamiento / en un tan alto lugar / que cuando estoy sin tormento / doblados dolores siento / porque dejo de penar* (Anónimo, a. 1536 - 1585, *Poemas [Cartapacio de Francisco Morán de la Estrella]*); gainera, Jorge Montemayorrek bere *Cancionero* liburuan glosa-poema bat idatzi zuen, beste horretan oinarriturik.

³⁰ *adietaco*: ‘aditzeko, ulertzeko’.

³¹ *claruxeago*: ‘piska bat klaruago, argiago’; Lazarragaren eskuizkribuan, *-txo* atzizkia beti erabiltzen da txikigarri moduan; *-xe* atzizkiak, berriz, hiru balio hartzen ditu: **1**) Txikigarria (*-xe* = *-txo*), kutsu afektiboarekin (mespretxua, trufa...) nahiz gabe: *bervaxe* (A7: 117), *daquidancheau* (A10: 21), *gauçaxe* (A10: 23), *presentexeac* (A14: 69), *çuzpirioxe* (A14: 73), *esecoxeoc* (A19: 14), *urtexe* (A19: 16), *dozenaxe* (A24: 116), *erreguxeau* (A26: 31), *bobedaxeoc* (A28: 59), *conquistaxeau* (B11: 13 oh. pal.) eta beharbada *Peru Errochec* (A27: 31; ik. lerro horretako oharra). **2**) Izenondo eta aditzondoan intentsitate markatzailea: *gueldixe* (AL: 1140v), *goitixeago* (A1: 23), *claruxeago* (A7: 49), *gueixeago* (A10: 59). **3**) Indartzailea (izenordain indartuekin, eta *eben* / *arean*-ekin): *bercheac* (A7: 77, A29: 62), *gueurcheoc* (A7: 88), *neurcheau* (A10: 46), *ebenche* (B3: 42), *areanche* (A27a: 33). Kasu batean (*urteje* A14: 6), ez dakigu zehazki zein den balioa.

³² *çaoza*: ‘zaude, egon zaitez’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

	ezin eguin dot bervaric.	
	Nic claruago banesaqueçu, ³³	
	oy baneu licenciatic.	
<1171v>	Ene laztana, ençun naguiçu;	55
	arren, ez artu penaric;	
	neure peneau esan bear dot,	
	ezin neongue ³⁴ ixilic. ³⁵	
	Donzellachoa, egun batean	
	oy eta ninçan etorri	60
	çure lecura, ³⁶ flordelisea, ³⁷	
	oy inor бага bacarric.	
	Ceure eseco portaleetan	
	oyta ceoncen ³⁸ jarriric;	
	neure beguioc goratu neben;	65
	ez neben pensamenturic, ³⁹	
	dama galanta, an ceoncela	
	oyta ceurori bacarric.	
	Atrevimentuz usadu ⁴⁰ neben,	

³³ *banesaqueçu*: ‘esango nizuke, esan niezazuke’; *esan* aditzaren NOR-NORI-NORK hipotetiko trinkoa.

³⁴ *neongue*: ‘nengoke’.

³⁵ *neure peneau esan bear dot*, / *ezin neongue ixilic*: Esaldi bera dago eskuizkribuko bi lekutan: *neure peneau esan bear dot* / *ezin neongue ixilic* (A7: 57-58) eta *doncellachoa*, *esan bear dot* / *ezin neongue ixilic* (A10: 25-26).

³⁶ *çure lecura*: ‘zure herrixkara’; cf. Lcc “aldea, lequa, aldea”. Eskuizkribuan gutxienez zortzi aldiz aurkitu dugu *lecu* esanahi horrekin (AL: 1145v, A7: 61, A17: 52, A23: 69, A23: 75, A23: 82, A23: 84, B22: 23). Beste askotan, jakina, ‘toki’ esanahiarekin.

³⁷ *flordelisea*: Eskuizkribuan bost bider agertzen da *flordelisea* hitz eder gisa dama edo dontzeilei egokitua: AL: 1143r, AL: 1144r, A1: 25, A7: 61, B13: 2. Euskaraz ez dugu beste inon aurkitu *flor de lis* hala erabilia, baina bai gaztelaniaz (*apud CORDE*): “sagrada María, blanca flor de lis, clara como el día” (Izengabea, 1420-1520, *Cancionero de Juan Fernández de Íxar*), “de los vientos tramuntana, / de flores la flor de lis, / de las colores la grana, / de las damas Beatriz” (Juan de Simoned, 1561, *Cancionero llamado Sarao de amor*), “diamantes no son tales, ni rubís, floresta de flor de lis” (Fray Ambrosio Montesino, 1508, *Cancionero*), “más lindas que flor de lis” (*ibidem*). Gogoan izan, bestalde, *Orlando Furioson* (Lazarragak Jerónimo de Urrearen 1549ko itzulpena ezagutu bide zuen) Brandimarteren maitearen izena dela *Flordelís*.

³⁸ *ceoncen*: ‘zeunden’.

³⁹ *ez neben pensamenturic*: ‘ez nuen esperantzarik, ez nuen uste, ez nuen espero’.

⁴⁰ *Atrevimentuz usadu*: ‘ausardia hartu’; ez dugu aurkitu gaztelaniaz “usar de atrevimiento” edo euskal kalkoaren jatorria izan zitekeenaren antzeko lokuziorik, ez *DRAEn* ezta *CORDEn* ere.

banago gaztigaturic; ⁴¹	70
itaundu nagon ⁴² poridadean ⁴³	
beste donzella bateri	
nola ereiçun ⁴⁴ ceure icenaz;	
erançun cidan: Catalin.	
Oy, arrezquero, ⁴⁵ Jaun Cerucoac	75
bercheac ⁴⁶ daqui bacarric,	
Catelinacho, nola nagoan	
amoreminez ⁴⁷ gaxoric.	
Çuc baxe ⁴⁸ inorc ezin liquet ⁴⁹	
munduan remedioric;	80
ene laztana, osa naçaçu,	
ez eguin beste gauçaric.	

⁴¹ *banago gaztigaturic*: ‘jakinaren gainean nago’; dirudienez, Lazarragaren eskuizkribuan *gaztigatu* aditzak beti ‘abisatu’ esan nahi du (cf. A7: 70, A10: 70, A16: 60, A28: 24 eta *gaztigu* A28: 146), eta *castigua* ‘zigorra’ da (AL: 1154r). Cf. *OEH*, s.v.: “Al Sur se da la distribución de variantes *gaztigatu* ‘avisar’ / *kastigatu* ‘castigar’; hay pocas excepciones —Refranes de Garibay, Beriayn, Iturriaga e Iza— en que *gaztigatu* se emplee para ‘castigar’.”

⁴² *nagon*: ‘nion’.

⁴³ *poridadean*: ‘sekretuki, isilpean’; gaztelaniaz *poridad* / *puridad* hitzak bi adiera ditu: ‘sekretuki, isilpean’ eta ‘argi eta garbi, itzulingururik gabe’; ez daude kontrajarrita, baina badirudi testu honetan lehenengoari dagokiola.

⁴⁴ *nola ereiçun*: ‘nola zeritzun, zein izen zenuen’; aditzaren formari dagokionez, badira honen kide gehiago testuan zehar: *on dereiçut* (AL: 1144r), *ereiçan* (AL: 1145r), *nola ereiçun* (A7: 73), *ereyçan* (A11: 3), aditzaren bi adieretan (‘maitatu’ eta ‘izena izan’), baina ugariago dira palatalizaturiko adizkiak: *derechana*, *derechula*, *derechadan*, *derechudan*, *derecho*...

⁴⁵ *arrezquero*: ‘geroztik’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturez, ikusi A7: 41 lerroko oharra. Hemen erakuslean oinarritutako forma dugu.

⁴⁶ *bercheac*: ‘berberak’; *berak*-en forma indartua da; *-xe* atzizkiaz, ikusi A7: 49 lerroko oharra.

⁴⁷ *amoreminez*: ‘maiteminez’; Berpizkundeko poesian topiko ezaguna da “amorez minduta” egotea (Petrarca, Garcilaso...): maitalea “amoreminez” dago, ezin duelako lortu maitatuaren amodioa (arrazoiak askotarikoak izan daitezke). Testuan hitz honek dituen agerraldi batzuetan esanahia hurbil bide dago etimologiatik (AL: 1145r, A7: 78, A16: 47, A21: 2, B8: 12 eta B21: 118); aldiz, A11: 8 lerrokoa egun maiteminak duen adiera arruntari dagokio.

⁴⁸ *baxe*: ‘baizen, baizik’; eskuizkribuan *baxe* eta *baize* formak agertzen dira (bakoitza zazpi aldiz, eta behin *baje*). Formari buruz, cf. *OEH*, s.v. *baizen*: “La variante *baxen* (<-ix-> a veces en fray Bartolomé) es propia de la tradición vizcaína; no se encuentra *baizen* en textos de este dialecto hasta el s. XX. Las formas sin *-n* se documentan en textos meridionales antiguos: *baize* en un texto alavés del s. XV, en una carta de Azpeitia del XVII y en el Catecismo de Cegama; *baxe* y *baxin* en Micoleta; *baizin* en *BBizk*”.

⁴⁹ *ezin liquet*: ‘ezin eman liezadake’.

<1172r>	Lecu onean topadu gara, Jaun Cerucoac guraric; oy apeadu ⁵⁰ bear neuque, badoçu borondateric. Ene laztana, solas daigun ⁵¹ gueurcheoc ⁵² vioc bacarric.— —Jaun Cerucoaen amorearren, ⁵³ jauna, çaoça ⁵⁴ gueldiric; basoan neurau bacarric nago, ce beguit ⁵⁵ agravioric.— —Ene laztana, ezin neyque ⁵⁶ nic orrelaco gauçaric; culpa andia eçarri leydae, ⁵⁷ eyça galdu banegui.— ⁵⁸ —Jentil onbrea, ez neyqueçu ⁵⁹ neure bician bervaric, oy eta bardin ⁶⁰ ezpaceeguit oy orain ichi ⁶¹ librerice.	85 90 95 100
---------	---	-----------------------

⁵⁰ *apeadu*: ‘zalditik jaitsi’; poeman lehenago aipatu ez bada ere, mutila zaldi ganean doa.

⁵¹ *solas daigun*: ‘solas egin dezagun’.

⁵² *gueurcheoc*: ‘guk geuk’, izenordainaren forma indartua da; *-xe* atzizkiaz, ikusi A7: 49 lerroko oharra.

⁵³ *amorearren*: ‘amoreagatik’; *-arren* atzizkia lau bider aurkitu dugu eskuizkribuan, izenari gehituta, *-gatic* atzizkiaren baliokide: *amorearren* (AL: 1143v, A7: 89, B20: 14) eta *dirurren* (B15: 60). Aditz-izenari gehituta ere agertzen da, *-tearren*, *-etarren* eta *-t(z)erren* aldaeretan.

⁵⁴ *çaoça*: ‘egon zaitez’, agintera; *çaoz* eta *çaoça*, bietara erabiltzen du.

⁵⁵ *ce beguit*: ‘ez biezat egin, ez diezadala egin (berorrek)’.

⁵⁶ *ezin neyque*: ‘ezin egin nezake’.

⁵⁷ *eçarri leydae*: ‘ezarriko lidakete, ezar liezadakete’.

⁵⁸ *eyça galdu banegui*: *Ehiza* neska da, dudarik gabe. Izan ere, neskak erantzuten dionagatik, argi dago mutila gehiegi hurbiltzen ausartu zaiola, agian heldu ere heldu diola. Mutilaren azken hitzak ere alde honetatik datoz: *berori defendidu jat eta / ni gueratu nax galduric* (A7: 119-120).

⁵⁹ *ez neyqueçu*: ‘ez nizuke egingo’.

⁶⁰ *bardin*: ‘baldin’; Lazarragaren eskuizkribuan 11 aldiz aurkitu dugu *bardin*. Horietako batean bakarrik (AL: 1145v) du zalantzarik gabe gaurko ‘berdin’ esanahia, ‘berdintasuna’ adierazten duena; hiru aldiz (AL: 1151r, A25: 8, A27b: 7) ‘dena den, nonbait, beharbada, seguru aski’ adierazten du, gure ustez (cf. *OEH*, s.v., “de todas maneras, en cualquier caso” eta “probablemente, quizás”); behin (A12: 11) zalantza dugu bi adiera horietako zein ote duen; eta, azkenik, sei bider adierazten du baldintza (AL: 1172r, A24: 5, B15: 82, B16: 93, B16: 98, B21: 101).

Biar-eciac urrean datoz;
arren, betorque ebeti.⁶²
Al daguidana nic eguingo dot,
ez artu asecaharic.—
—Orrela gura doçun azquero,⁶³ 105
ezin neyque⁶⁴ besteric.
Domecaan⁶⁵ etorrigo naiz,
eztot eguingo faltaric.
Ascotan ondo gueratu çatez,
ene lindea, bacarric.⁶⁶ 110
<1172v> Oy eseguino lagun deyçut,⁶⁷

⁶¹ *ezpaceeguit / oy orain ichi*: ‘orain utzi ez bazeniezat, orain utziko ez bazenit’; eskuizkribuan aditz bat baino gehiago dira *cee-* < *cene-*. Cf. *baceequi* (AL: 1151v), *ezpaceeguit* (A7: 99), *ceeguidan* (A26: 59) eta, bilakabidea aurrerago eramanda (*ce-* < *cee-* < *cene-*), *cebela* ‘zenuela’ (AL: 1151v), *ceben* ‘zenuen’ (AL: 1153r), *ceguian* ‘zenegian, zenezan’ (AL: 1153v), *ceucala* ‘zeneukala’ (A26: 96, 98) eta *ceucan* ‘zeneukan’ (A26: 106).

Bestalde, *ichi* aditzaren argumentu-egituraz, ikusi poema honetako 117. lerroari dagokion oharra.

⁶² *ebeti*: ‘hemendik’.

⁶³ *gura doçun azquero*: ‘nahi baituzu, nahi duzunez’; *gero* adberbioa oinarri duten egiturez, ikusi A7: 41 lerroko oharra.

⁶⁴ *ezin neyque*: ‘ezin egin nezake’.

⁶⁵ *Domecaan*: Mendebaldeko zenbait testu zaharretan (Kapanagarena eta Frai Bartolomerenak, kasurako) inesibo singularreko eta absolutibo pluraleko markak (*-an* eta *-ak*) izenari erabat asimilatu gabe geratzen dira. Lazarragaren eskuizkribuan ere hala gertatzen da kasu horietan, *-a* amaieradun hitzetako bokal bikoitzek salatzen dutenez: absolutibo pluralean *bervaac* (AL: 1143r, AL: 1153r), *donzellaac* (AL: 1143v), *erropaac* (AL: 1144v), *capaac* (A23: 53) eta *quexaac* (B20: 12) ditu eskuizkribuak; beste horrenbeste adibide ditu salbuespen direnak, ordea: *armac* (AL: 1153r, B30: 23), *ezpatac* (AL: 1153v), *bervac* (AL: 1154v), *coplac* (A8) eta *labradurac* (B33: 12). Ergatibo pluralean bi adibide konparagarri ditugu, *doncellac* (AL: 1154v) batetik eta *ayta-amaac* (A21: 11) bestetik. *canpaac* (A28: 57) salbuespen den ala ez ezin da ziur baieztatu, ez baitakigu oinarritzko forma *canpa* ala *canpaa* den (Landuccik *campae* dakar: “badajo de campana, *campae mia*”); *nescac* (B5: 25) ergatibo plurala bada, beste adibide monoptongo bat genuke bertan (ikus, hala ere, dagokion oharra). Inesiboari dagokionez, lau aldiz agertzen dira forma erabat asimilatuak: *conquistan* (AL: 1145v), *figuran* (AL: 1146r), *provincian* (AL: 1146v) eta *ausencian* (A27b: 6); asimilatu gabeko bokala duten adibideak, aldiz, hiru dira: *Domecaan* (A7: 107), *arcaan* (A24: 27) eta *plaçaan* (B5: 83).

⁶⁶ *Ascotan ondo gueratu çatez, / ene lindea, bacarric*: ‘Ondo geratu zaitez bakarrik, ene lindea, askotan’.

⁶⁷ *lagun deyçut*: ‘lagunduko dizut’; geroaldi zaharra. Mendebaldeko testu arkaikoetan *egin* trinkoaren orainaldiko forma biluziak (atzizki edo aurrizkirik gabeak) beti geroaldiaren balioa du (cf. *Eztay eseric eztauenac aur[r]ic* (RS 463) “Casa no hará quien hijos no ha”; *Astoagaz adi quirolan, ta deyc buztanaz biçarrean* (RS 116) “Regozjate con el asno, darte ha en la barba con el rabo”). Lazarragarenean *egin* biluziaren bi adibide aurkitu ditugu, eta bietan adierazten da geroaldia: *Doncellacho atrevidea, / ez çabilç ene gogoan, ez, / bestela ondo deiçut, baña / ezcondu baxinbatean ez* (A4: 5-8) eta *Oy eseguino lagun deyçut / badoçu borondateric* (A7: 111-112).

badoçu borondateric.—
—Esquerric asco, jentil onbrea,
ez dot ardura lagunic,⁶⁸
gaacustenac⁶⁹ oy ez daguien 115
pensadu beste gauçaric.—
Ichi neusan,⁷⁰ bervaxe oec⁷¹
neure laztanaz⁷² eguinic:
—Berori⁷³ defendidu⁷⁴ jat eta
ni gueratu nax galduric.— 120

OHAR PALEOGRAFIKOAK:

1 Un caso ... dama] gaztelaniazko izenburua tinta meheago batez idatzita dago eta, agian, beste luma batez. Badirudi aurreko orrialdeko (1170r) tinta eta luma berak direla. **5** topadu] *t* eta *p* artean zulo bat dago paperean. **17** baño] esk. *bano*. **20** galduric] esk. *galduric*, baina *a*-ren azpian *e* (ala alderantziz?). Uste dugu *galduric* zuzentzeko asmoa izan zuela, eta bukatu ez. **25** naxan] bigarren *a* mantxa batek

⁶⁸ *ez dot ardura lagunic*: ‘ez dut nahi lagunik, ez zait interesatzen inork lagun egitea’ adiera bide du. Esaldi bera dago beste poema batean ere: *eztot ardura lagunic* (A23: 64).

⁶⁹ *gaacustenac*: ‘ikusten gaituztenek’; bokal bikoitzari dagokionez, esan behar da *ikusi* aditzaren NORK-NOR adizki trinkoek eskuizkribuan askotan dutela *a* bakuna: *dacus-* (*passim*), *nacusunean* (A16: 88), *nacusu* (B21: 47), *sacusquedan* (B28: 4). Baina, bestalde, eskuizkribuko lau adizkitan aurkitu dugu bokal bikoitza absolutiboaren markaren ondotik: *çaatean* (AL: 1147v), *çaaquit* (A6: 2), *gaacustenac* (A7: 115) eta *ezpanaagui* (A19: 56).

⁷⁰ *Ichi neusan*: ‘utzi nuen’; eskuizkribuan, *ichi* / *echi* ‘utzi, abandonatu’ aditzak beti hartzen du osagarria datiboan: *bigueleari ichita* (AL: 1141v), *destenpleac ichi eguion* (AL: 1143r), *ai ichita* (AL: 1144v), *erriari ichiric* (AL: 1147v), *Clariani bacarric ichita* (AL: 1151r), *niri bacarric ichiric* (AL: 1151v), *ecin ichi neidiçu* (AL: 1151v), *nic ichico eçteuçut* (AL: 1151v), *ichi eguiöçu orreyn cureldo trataetan çabenorri* (AL: 1152r), *ez alcarri ichi jaguiteco* (AL: 1153r), *Sirenari eta Silviari ichiric* (AL: 1154v), *ichi neusan* (A7: 117), *extaçu exilic* (A29: 58), *guztaii ala echiric* (A29: 66).

⁷¹ *bervaxe oec*: ‘berbatxo hauek’; *-xe* atzizkiaz, *ikusi* A7: 49 lerroko oharra.

⁷² *laztanaz*: ‘laztanagaz, laztanarekin’; hemen *-az* bukaerak sozietiboaren balioa du.

⁷³ *Berori*: Lazarragaren eskuizkribukoak *berori*-ren lehen agerraldiak bide dira (A7: 119, A23: 95), eta bietan erabili da errespetuzko tratamendu gisa. *OEH*-ren arabera, XVII. mendearen erdialdetik dokumentatzen da, bai 3. pertsonako erakusle bezala (1622), baita errespetuzko tratamendu bezala ere (1653). Bestalde, aipatu behar da zutik *berorira* aldatu dela, solaskidea aldatu gabe; gauza bera egiten du hiru poematan: A7: 119, A16: 35 eta A23: 37.

⁷⁴ *defendidu*: ‘kontra egin’; cf. *DAut*, s.v. *defender*: “Suele usarse por resistir el conceder o franquear lo que se pretende o solicita”.

estalita. 38 nic] esk. *ni*. 45 abajaduco] *-jad-* zerbaiten gainean idatzita; agian, lehen *abatiduco* zegoen. 57 peneau] aurrean tatxadura bat. 60 ninčan] esk. *nincan*. 77 Catelinacho] ondoren *ene lind* hiru marraz tatxaturik. 82 ez] aurrean tatxadura bat. 92 ce] aurrean *arren* hiru marraz tatxaturik. 98 bervaric] aurrean *burlaric* hiru marraz tatxaturik. 115 gaacustenac] esk. *gaaçustenac*. 117 ichi] aurrean *apar* hiru marraz tatxaturik. 120 galduric] hemen zenbatu gabeko lau orri galdu dira, koadernoen antolamenduak erakusten duenaren arabera. Horietako batean (laugarrean), orri-puska bat geratu da, puntu batzuekin.

Nola aipatu testu hau:

Lazarraga, Juan Perez, 2012 [c. 1602], “A7 – *Un caso que acaesció al autor en un camino con una dama*” [PDF], in G. Bilbao et al. (arg.), *Lazarraga eskuizkribua: edizioa eta azterketa (2.0)*, Vitoria-Gasteiz: UPV/EHU. Interneten eskuragarri: <<http://www.lazarraga.com>> [Kontsulta: uuuu/hh/ee].

Lan hau [Creative Commons-en baimen baten mende](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/) dago